

МИНИСТЕРСТВО ПРОСВЕЩЕНИЯ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ

Министерство образования Республики Тыва

Управление образования Каа-Хемского района

МБОУ СОШ с. Бурен-Хем

СОГЛАСОВАНО

ЗВР

Ховалыг К.С.

УТВЕРЖДЕНО

Директор

МБОУ СОШ Биектей А.А.
с. Бурен-Хем
Приказ № 273

от «31» августа 2023г

РАБОЧАЯ ПРОГРАММА

курса внеурочной деятельности

«Друзья книги/ Номнун оннуктери»

для обучающихся 1 класса

Учитель Маады Л.М.

Бурен-Хем 2023

Программанын тайылбыр бижии

«Номнун оннуктери» деп немелде ооредилге программазын 1 – ги класска дараазында саавыыр бижиктерге даянып кылган:

1. Эге школага болгаш кол ниити өөрөдилгеге Россия Федерациязынын оорөдилге болгаш эртем яамызынын сумелээн бижиинге даянып, Федералдыг куруненин оорөдилге стандарттарынын негелдезинге кичээлден дашкаар ажил-чорудулганы организаастаарынын дугайында саавыырның негелдезинге дүүштүр кылган. Бижик 12.05.2011 чылда №03-296 дугаарлыг унген.
2. Тыва Республиканын оорөдилге болгаш эртем яамызы болгаш Национал школа хогжудер институттун сумелээни-биле
3. Бурен-Хем ортумак школазынын чаа ФКОС дууштур 1 – ги класстарынга класстан дашкаар ажил - чорудулгазынын планынга даянган

Аянның номчулга дээрге кандыг-даа созуглелди азы узундуну уран арга-биле тода, аянның номчууру, чугаалаары азы кууседири болур. Оон онзагай чуулду - дынналып турар чуулду каракка чуруттунуп келген ышкаш кылдыр «диригжип» кээри. Мында чогаалчынын, уран номчулганын кууседикчизинин кады ажылдажылгазы коступ кээр. Созуглелде авторнун бодалын, сагыш-сеткилин шын дамчытканындан кууседикчиден кончуг хамааржыр. Ынчангаш аянның номчулга артист мергежили-биле кончуг харылзаалыг. «Номнун оннуктери» деп программа 1-ги класстын оореникчилеринин харназынынга дууштур кылдырган. Ону тургусканының чылдагааны, оореникчилерге аас чугааны аянның номчуп ооредири болгаш торээн тыва дылывыстын кайы хире байын, онзагайын коргузери. Тыва дылда шын уннерни адаары, состерни тода чугаалаары, частырыг чок бижири - уругларга чугула деп чуулду угаадыры.

Дараазында программа состун делегейи кайы-хире солун, ажыктыг болгаш бир тускай болурун коргузуп, оореникчи кижинин делегей билиглерин делгемчидеринге чедир сайзырадыр сорулгалыг. Ынчангаш аянның номчулгаже кичээнгейни угландырбышаан, торээн дыл талазы-биле билиглери база немежир апаар. Класстан дашкаар ажилдын эн кол ажылдарының бирээзи – уругларның тыва дыл кырында аас болгаш бижимел чугаазын сайзырадыры. Ынчангаш ажилдың янзы-буру солун хевирлерин: оюн, беседа, уран номчулга моорейлерин ажыглаары кордунген.

Программада теория талазы-биле айтырыглар, оон соонда практиктиг кезээ-биле доостур. Класстан дашкаар ажилдын программасы 1 чыл дургузунда ургулчулээр. Неделяда шагы - 1 шак. Ниитизи-биле, чылда – 33 шак.

Ада-иелер-биле ажил программада база кордунген:

1. Моорейлерже чалаары.
3. Ада-ие-биле сумележип, болгумнун ажылынче кириштирери.

Болгумнун кол сорулгазы: тыва дылда аянның номчулгазынын эге билиглерин албышаан, культурлуг чугааны сагып билир болгаш янзы-буру хевирнин моорейлеринге идепкейлиг киржири, сценага бодун шын алдынып билирин ооредири.

Сорулгалары:

1. Тыва дылга болгаш ном номчуурунга сонургалды оттурары.
2. Шын номчулганын дурумнерин сагыры.

3. Парлап каан чуул аянныг номчуурундан ылгалдыг, ону номчуурга кижиниң сагыш-сеткилин доюлдуруп келир деп чуулду билиндирери.

4. Аянныг номчулганың эмоционалдыг байдалдарын шын дамчыдып ооредири.

Класстан дашкаар аянныг номчулга-уругларны чечен чогаалга хандыкшыдарынын бир аргазы, литературлуг номчулганын чарылбас кезээ. Аянныг номчулганын кол сорулгалары оореникчилерни уруглар чогаалы-биле таныштырбышаан, номга ынак болурун чедип алыр; уран чогаал дамчыштыр угаан-бодалынын деннелин бедидер; эстетиктиг мозу-будужун хевирлеп, ниити сайзыралын чедип алыр; сагыш-сеткил культуразын бугу талалыг байыдары болур.

Аянныг номчулга оореникчинин назы-харын амыдыралчы дуржулгазын шынгы барымдаалаар болганда, номчуурунга сумелеп турар шын шилиттинген турар ужурлуг. 1 дугаар класска уругларнын номчулгазын шын чурумчудуп, ажыктыг кылдыр чорударынга башкынын медреселдиг шилилгези албан негеттинер. Кол черни улустун аас-чогаалы, уруглар тчоглаалчыларынын чогаалдары ээлээн турарын чугула деп сумелеп турар.

Тыва улустун аас-чогаалынын эн-не дээрe улегерин 1-ги класстарга ооредип тура, улусчу чанчыл сагылгаларны уругларга билиндирип база уруглар боттары ону эскерип билиринге чанчыктырар аргаларны ажыглаар. Оон-биле чергелештир башкы уругларнын кандыг чогаалдарга сонuurгалдыын, ук чогаалчынын амгы уе-чадада, ниити литературада ээлеп турар туружун барымдаалап коору база чугула.

Аянныг номчулга программанын база бир кол хевир, кол озээ-оон хой янзылыг болуп турары. Ол чорук башкыга уругларнын номчулга хереглел-сонuurгалын болгаш бот-тускайлан номчуп база сайгарып шыдаар, шыдавазын тодарадып алырын тускайлан номчуп база сайгарып шыдаар, шыдавазын тодарадып алырынга дузалаар, уругларга чогулмачыг хостуг шилип номчуурунга таарымчалыг байдалды тургузар.

Класстан дашкаар номчуур чогаалдарнын темалары (уенин аайы-биле), жанрлары янзы-буру болур. Бугу салгалдын тыва чогаалчыларынын уруглар чогаалынга хамаарышкан чогаалдарын башкы назы-хар аайы-биле оваарымчалыг шилип, чогаалдын дыл-домаанче, кижизидикчи утказынче кичээнгей салыр

Аянныг номчулга болгумунун тематиказы, болуктери колдуунда класска номчулга-биле дугжуп турар. Болук бурузун болгаш ында кирип турар чогаалдарны ол-ла хевээр дес-дараалаштыр, чурум-чыскаал аайы-биле эгезинден тончузунге чедир ооредири болгаш номчууру албан эвес.

1-ги класска аянныг номчулга бижикке ооредири-биле болгаш класска номчулга-биле чергелештир башкынын удуртулгазы-биле чоруттунар. Ону чорударда орус дылдын класстан дашкаар номчулгазы-биле аралаштыр чорудар. 1-ги класска уруглар бот-номчулганын баштайгы базымнарын кылып эгелээр чуве болганда, номчулга материалдарынын шилилгезинче, тематиказынче (эки ажыл-херектер, чараш аажы-чан, биче сеткилдиг, дузааргак, кээргээчел, хундулээчел, сагыш-човангыр, эш-оорзурек болуру...) кичээнгейни угландыраар.

1-ги класстан эгелеп аянныг номчулга болгумунге уругларнын аразында шын харылзажып билирин сайзырадырынче угланган дараазында ажылдарны чорудуп эгелээр; ажык чугааларга хостуг киржири; бодунун бодалдарын шын, тода илередири болгаш шынзыдып шыдаары; эш-оорунун берген саналдарынга, харыыларынга эдилге болгаш чазалгаларны киирери дээш оон-даа оске.

Оореникчилернин таныжып алыр ужурлуг чуулдери:

- солун чечен чугаалар, тоолдар, шулуктер-биле;
- тывызыктар, улегер домактар, дурген чугаалар;

Оореникчилернин ооренип алыр ужурлуг чуулдери

- уннерни шын адап, слогтарны шын кожуп, состерни, домактарны медреселдиг номчууру;
- номчаан чуулунун кол утказын сайгарып билири;
- аянныг номчулганы билири;

Оореникчилернин сактып алыр ужурлуг чуулдери

- демниг ажылдап билири;
- номчаан чуулунун бодалын шын тодарадып, сайгарып, утказын дорт дамчыдып билири;

Улуг педагог А.С. Макаренконун чугаалааны-биле, ооредилгенин кол чепсээ - аянныг чугаа дээни кончуг шын. Корулдедер соонда номчулганын анализин кылыры чугула, уругларны деткиир, хей-аъдын кодурер, частырыгларын база айтыр, оон улаштыр сайзыраарынга идиг болур.

Календарь - тематиктиг планнаашкыны

№	Ооренир темалары	Шагы	Эрттирер уези
1.	Тыва дыл дугайында беседа	1	
2.	Бистин чугаавыс.	1	
3.	Сос.Слог.	1	
4.	Домак.	1	
5.	Ооренип кирдим. А.Барто	1	
6.	А,О,Л,М кирген слогтарны номчууру	1	
7.	С,Н кирген состерни шын номчууру	1	
8.	Экии, школам! С.Хертек	1	
9	Ы,У, Ч,Р кирген состерни номчуур	1	
10	Оюн «Эн дурген номчукчу»	1	
11	Кичээлге эн-не баштай барганым. А.Барто	1	
12	У,И кирген состер тургузар	1	
13	Домактарга схемалар тургузар	1	
14	Кышкы ыржыгаш. Е.Танова	1	
15	Состер оюну Э(Е). Оюн «Ужуктун туружун тып»	1	
16	Дириг амытаннар дугайында аянныг уран номчулга моорейи	1	
17	Дурген чугаа	1	
18	Узун тыныш	1	
19	Улегер домактар	1	
20	Тывызыктар	1	
21	Чугааны рольдап номчууру	1	
22	Малымайны. Н.Серенот	1	
23	Ш-Ж, С-З, Т-Д, К-Г кирген состерни шын номчууру	1	
24	Леонид Чадамбанын шулуктерин аянныг номчууру	1	
25	Малчын боор мен. Лена биле кырган-ава. А.Шоюн	1	

26	Ава дугайында шулуктер моорейи	1	
27	Я,е,ё,ю кирген состерни шын номчууру болгаш бижири	1	
28	Ъ демдектиг состерни сактып алыры болгаш номчууру	1	
29	Хуулгаазын состер. Э.Кечил-оол Чаагай состер. Ю.Кюнзегеш	1	
30	Монделелер. Ю.Кюнзегеш	1	
31	Кым-дыр мен? Л.Чадамба	1	
32	Каа-Хем эриинче агаарлаашкын	1	
33	Чай дугайында шулуктер моорейи	1	

Ажыглаан литература:

1. «Бодун номчу» А.А.Алдын-оол, А.Д.Иргит, С.Ч.Иргит, Кызыл -2020
2. Экии, школа! Э.Д.Ондар, Кызыл- 2002
3. Аянный номчулга, Алдын-оол Х.С.